

עומקא דפרשה

- דיני קדימת יהודי במו"מ
- שער הצינן
- תגובות

- קניה מעמיתך ביוקר
- עדיפות קניה אצל שומ"צ
- עדיפות עבודה יהודית

פר' בהר - בדין קניה מעמיתך

בס"ד ערש"ק י"ג אייר תשע"ט

הקדמת קניה אצל שומ"צ ע"פ מומר

הרב עקיבא אולמן

בנוהג שבעולם שיקול מקום הקניה מוכרע בעיקרו עפ"י יוקר המחיר, ובאם יש הפרש של מחיר קונים אצל הזול ביותר, ופעמים שהמוזיל הוא מי שאינו שותו"מ, ופעמים אף שגם המוזיל הוא שותו"מ אבל המוכר הב' הוא בעירו של הקונה או קרובו, ויל"ד מה דת ההלכה בזה.

רש"י בפרשתנו עה"פ זכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך, הביא דברי הספרי מנין כשאתה מוכר, מכור לישראל חברך, תלמוד לומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך מכור, ומנין שאם באת לקנות קנה מישראל חברך, תלמוד לומר או קנה מיד עמיתך.

ובשו"ת חת"ס (ח"מ ס' קלד) דן בדין מומר אם נאמר בו דין קדימה על גוי, ומתחילה רצה לדמות לדין אונאה, דמבואר באותו הפרשה זכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו ונפסק בשו"ע (סי' רכז) שעובד כוכבים אין לו אונאה, שנאמר איש את אחיו וגו', ועיי"ש בביהגר"א והסמ"ע שכתבו שמקור השו"ע הוא מהמבואר (גמ' ב"ק לו ע"ב) דשור של ישראל שנגח שור של גוי פטור וכן באונאה כתיב אל תונו איש את רעהו, אבל החת"ס הביא דברי הגמ' בב"מ דף נט אמר רב חננא בריה דרב אידי מאי דכתיב ולא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצוות אל תוניהו, ומבואר דיש להקדים דוקא את מי שנוהג אתך בתו"מ. ולפי"ז כ' דיש ללמוד שאי"צ להקדים את המומר ע"פ נכרי. ולמדנו מזה דבמקום שיש חנות של מי שאינו שותו"מ ויכול להשיג אותו הדבר אצל שותו"מ, שיש להקדים את השותו"מ על פני מי שאינו שותו"מ. ובפ"ש סי' סימן קנו סק"ו הביא בשם כנה"ג דבר חידוש, שהתורה לא באה ללמדנו עצם דין הקדמת הישראל על פני הגוי, שזה לא צריכה התורה ללמדנו כלל, אלא התורה באה ללמדנו שאפילו כאשר הגוי מוזיל המחיר, ג"כ חייבים להקדים הישראל על פני הגוי.

ועדיין יל"ע עד כמה צריך להוציא ע"ז, ובפשטות הוא ככל קיום מצוה שקיי"ל אין לבזבז יותר מחומש כמב' ברמ"א הלכות לולב סי' תרנו מי שאין לו אתרוג, או שאר מצוה עוברת, א"צ לבזבז עליה הון רב, וכמו שאמרו: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, וכ' המ"ב שם (ס"ק ח) מ"מ חייב להוציא עכ"פ עישור נכסיו לזה דגם בצדקה שיעור בינוני הוא מעשר וה"ה בנדו"ד עד שיעור בינוני ודאי יש להוציא ע"ז.

אלא שמלבד דין הקדימה המבוארת, עוד מבואר ברמב"ם (פרק י' ממתנו"ע ה"ז) שמונה מעלות יש בצדקה, זו למעלה מזו, מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל שמך ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות לשאול, ועל זה נאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך כלומר החזק בו עד שלא יפול ויצטרך, ע"כ. ומבואר דעשיית עסק עם ישראל יש בזה מעלת צדקה והיא הגבוהה שבכולם, ולפי"ז נמצא שמדיני הצדקה מחוייב לעשות עסק אצל השותו"מ ולא אצל מי שאינו שותו"מ, וככל דיני צדקה ואת הפרש המחיר שהוא מפסיד מכיון שהוא משלם יותר יוכל לתת מכספי צדקה. ויותר מזה יש לנו ללמוד לפי"ז, דאם מדין צדקה אתינן עלה יש בזה עוד כל דיני הקדימה שנאמרו בדיני הצדקה, דהיינו שבני העיר קודמים לאלו שאינן בני העיר, והקרובים קודמים למי שאינם קרובים. ואדאמו"ר הראב"ד דפה שליט"א מורה דעסק שבעיר אפילו אם בעל העסק עצמו אינו דר בעיר, כיון שאנשי הדרים בעיר מתפרנסים מהעסק בעבודתם שם, יש להקדים לקנות בעסקים אלו על פני עסקים שאינם בעיר.

חיוב קניה מיד עמיתך בהפסד מרובה

הרב יעקב הילדסהיים

בשו"ת הרמ"א (סי' י') הביא ארבעה טעמים לקנות את ספרי הרמב"ם שיצאו במהדורת מהר"ם פאדוה, ולא לקנות מהמהדורה שהודפסה ע"י גוי (שכנראה מכר במחיר זול יותר). הטעם השלישי הוא ע"פ דרשת חז"ל בספרא בהר (פ"ג ס"פ ג), וז"ל, מנין כשהוא מוכר לא תהיה מוכר אלא לעמיתך, ת"ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך, ומנין כשהוא קונה לא תהיה קונה אלא מיד עמיתך, ת"ל או קנה מיד עמיתך, אין לי אלא קרקעות שבהם דיבר הכתוב, מנין לרבות דבר המטלטל, ת"ל ממכר לרבות דבר המטלטל, עכ"ל. והוסיף הרמ"א, וז"ל, ואין לומר דזהו דוקא כשהכותי מוזיל והישראל נותנים בערך ובמקח אחד, אבל כשהכותי מוזיל טפי שרי ליקח ממנו כדי להרויח במקחו. הנה דברים אלו ג"כ הבל המה, דהא גרסינן בפרק איזהו נשך (עא ע"א) וכו', לא נצרכא אלא דאפילו לכותי בריבית, שנאמר "לנכרי תשיך", אפ"ה דוחה עשה של אם כסף תלוה עשה זו, כ"ש וק"ו כאן בנידון דידן וכו'. ואין לומר דוקא התם שאינו מפסיד משלו אלא שאינו מרויח, אבל במקום שמפסיד משלו כי הכא, אינו צריך להקדים לישראל וכו'. שמחוייב כל אדם לקיים "מיד עמיתך", עמיתך קודם, ואף נאמר שהוא אע"ג דכותי מוזיל גביה וכו', א"כ הא דאמר הכתוב "מיד עמיתך" מיידי כשמוזיל גביה, דאם בשווין הכתוב מדבר לא צריך קרא, דפשיטא הוא דעל עמיתך גמור הוא חייב להחיות. אלא ש"מ דה"ק דאפילו בגר במעות ולחבירו בהפסד, מ"מ חבירו קודם. ולכן לית דין צריך בושש, כי הגאון הלז זכה בדינו וכו'. עכת"ד.

ודנו הפוסקים אם כוונת הרמ"א גם להפסד מרובה, כפי ריהטא דלישניה, או שמא כוונתו רק להפסד מועט. בשו"ת חקרי לב חחו"מ (סי' קלט) למד שכוונתו גם להפסד מרובה, וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' קטט אות ג), ואילו הח"ח בספרו אהבת חסד (ח"א פ"ה בנתיב החסד סק"ב) הביא את הרמ"א וכתב, וע"כ כוונתו היכא דהוא נוגע רק לדבר מועט, דאל"ה פשוט וברור שאין מחוייב בדבר הזה, עכ"ל. ולא ביאר מנין זה פשוט.

והנה, בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"ג סי' צג) כתב בעניין הלואה בריבית לגוי, וז"ל, דבר פשוט לע"ד דמה שאר"י בשם ר"ה דעמי קודם, שבהלואה הוא דאפילו לנכרי בריבית ולישראל בחנם בב"מ דף ע"א ע"א, אין זה בסך גדול, דמ"ש פרנסת ריבית ישראל פרנסות שמותן האדם לעשות מסחר במעותיו לעצמו אף שאיכא אינשי דצריכין ללוות מהם, לא מבעיא כשהוא כדי חייו, אלא אפילו בזה"ז שכתבו התוס' שנוהגין היתר הלוות בריבית אפילו להתעשר דלא גרע פרנסה זו משאר פרנסות, אלא איירי ודאי או בסך קטן שהריבית מזה מועט שצריך לותר, כעין דמצינו בנבלה שקדים נתניה לגר תושב ממכירה לנכרי בפסחים דף כ"א ע"ב, שלא איירי בסוחר בנבלות באופן שמותר אלא בהזדמנות, וג"כ מסתבר שלא איירי בנבלה ששוה הרבה למכור לנכרים שודאי אינו מחוייב ליתן לגר תושב וכו', עכ"ל. הרי שפשוט לו שמותר להלוות בריבית גבוהה לגוי במקום הלוות לישראל ללא ריבית.

ונלע"ד שבנוסף לזה שהדבר פשוט לרבותינו, עוד יש מקור לכך שאין האדם מחוייב להפסיד כשעושה מצוה עבור חבירו, והוא בדין פריקה וטעינה, שנפסק שפריקה בחינם וטעינה בשכר, וכתב הרא"ש (ב"מ פ"ב סק"ב), וז"ל, וטעינה אפילו הוא פנוי ובטל מכל מלאכה, יכול הוא לומר אינו רוצה לטעון בחינם עמך אם לא תתן לי שכר, עכ"ל. כלומר כיון שכרוך בזה מאמץ גופני, א"כ זה נחשב הפסד לאדם ולכן רשאי לדרוש על זה שכר. והוסיף הרא"ש בנידון הוצאת אבידה, וז"ל, אבל אם הוא עסוק במלאכה והניח מלאכתו, שמין כמה אדם רוצה לפחות משכרו ויניח מלאכתו ולטרוח בהשבת אבידה זו ובפריקה, ונותנין לו עד כדי אבידה. והיינו אם עושה מעצמו (=שהוא מסכים ברצונו) אבל אין מחוייב להניח מלאכתו להשיב אבידה ולפרוק ולפחות משכרו, עכ"ל. כלומר, התורה לא חייבה את האדם להפסיד מכספו כדי לקיים מצוה עבור השני, ולכן אם אין הדמים שמקבל עבור השבת האבידה שווים להפסד כספו, אינו מחוייב.

לעילוי נשמת הגאון ר' דוד ב"ר שמעון הקשר זצ"ל
נלב"ע ט"ז אייר

לעילוי נשמת הגאון ר' יעקב פריץ ב"ר נתן צבי פרידמן זצ"ל
נלב"ע כ' אייר

דיני קדימת ישראל במו"מ

לקט הלכות

- מצוה להעדיף למכור ליהודי ולא לגוי, וכן לקנות מיהודי ולא מגוי, ודעת הרבה פוסקים שהוא חיוב גמור מדאורייתא. (שו"ת הרמ"א, י' חקרי לב חו"מ קלט, אהבת חסד לח"פ פ"א ה, ועי' פתחי חושן ח"א פ"א הע' מג.) וי"א שאינו חיוב. (משפט שלום קפט ודברי גאונים עזו, צ"א חכ"ב א.)
- חיוב זה לקנות אצל ישראל אף ביוקר הוא דוקא בהפסד מועט (אהבת חסד שם), ושיעורו עד שישית מערך המקח. (מנח"י ח"ג סי' קכט.) וי"א שאפילו בהפסד מרובה מצוה למכור לישראל דוקא, או לקנות מישראל דוקא. (שערים המצוינים בהלכה ח"א סי' סב בקונ"א א.)
- אם יש מחיר קבוע לחפץ זה או לעבודה כזו, והיהודי דורש מחיר גבוה יותר, אין מצוה להקדימו בשעה שהגוי מוכר במחיר הרגיל. (אהב"ח שם בנתיב החסד יב.)
- גם כאשר ההפרש בין המחירים גדול, אולם אם יקנו אצל הגוי, עלול היהודי לבוא לידי התמוטטות העסק, (כגון שבבעלות הגוי רשת גדולה שיש לה אפשרות להוליל את המחירים הרבה יותר מבעלי חנויות קטנות), צריך לקנות אצל היהודי, ומקיים בזה מצות צדקה ומן המובחר. (מנח"י שם, תשוה"נ ח"ב תשכד.)
- אינו רשאי לקנות אצל הגוי, אפילו אם צריך לטרוח כדי לקנות אצל היהודי כגון שחנותו של הגוי קרובה, וחנותו של היהודי רחוקה, או ששעות הפתיחה אצל היהודי פחות נוחות, וכן כאשר החנות עצמה יותר נוחה ומרווחת או השירות יותר מעולה יותר, מ"מ יש להעדיף את חנותו של היהודי אם הנוחות והשרות בה ברמה סבירה. (עפ"י שו"ת מהר"ם שיק חו"מ סי' לא, תשוה"נ ח"ד שח.) ושיעור הטירח המחוייב הוא עד כדי הילוך מיל [כמו בתפילה] וביותר מזה נקרא טרחא מרובה ואינו מחוייב. (תשוה"נ ח"א תתה.)
- אם יש עדיפות בעצם המקח מותר להעדיף את הגוי, כגון שהסחורה או החפץ שמוכר הגוי הם באיכות טובה יותר, מותר לקנות אצל הגוי, ואפילו כשהמחיר שלהם שווה. וכן אם תנאי האחריות שמקבל על החפץ שקונה מהגוי טובים יותר, מותר לקנות מהגוי, שזה חשוב כאילו המכשיר באיכות טובה יותר. (פסקי משפט סי' קנו.)
- וכן מצוה להעדיף יהודי בשכירות פועלים ובהזמנת מלאכה אצל בעל מקצוע (תשוה"נ ח"ב תעז). ואם היהודי מחוסר עבודה ויש פועל גוי בול, ההפרש ביניהם נחשב לצדקה מעולה ויכול לנכותו ממעשר. (דרך אמונה מתנו"ע פ"י ציוה"ל קיא, תשוה"נ ח"ב תעז.)
- גם בשכירות בית או מטלטלין יש להעדיף להשכיר ולשכור מיהודי ולא מגוי. (אהב"ח פ"ו יד.)
- אפילו אם יש הפרש במחיר, שאצל הנכרי זול יותר, צריך לקנות אצל היהודי. וה"ה כשמוכר, יש למכור ליהודי אע"פ שהנכרי מוכן לשלם יותר. (שו"ת הרמ"א י.)
- הלואה מהבנק שיוכל לקחתה מבנק של ישראל בהיתר עיסקא או מבנק של נכרי, אם בשאר ענייניו סומך על הית"ע מצוה ללוות מישראל, ואם מחמיר להמנע מהית"ע ילווה מהנכרי. (משנה הלכות ח"ב נה.)
- בכלל המצוה וכל הדינים הנ"ל, גם להעדיף שומר מצוות על פני יהודי מחלל שבת שאינו בכלל עמיתך. (מנחת יצחק ח"ג קכט, תשוה"נ ח"ד שח.) ויש להצטער מאד שבעו"ה לא מקפידים היום לקנות משומר שבת דוקא אפילו אם המחיר אצלו שווה לשאר החנויות, והרי זה מפורש בתורה להקדים הישראל שהוא עמיתך. (תשוה"נ ח"א תתה.)
- בחברות גדולות שיש להם רשת של סופרמרקטים, בדרך כלל חלק גדול מבעלי המניות הם גויים ועכ"פ מחללי שבת, ויש הלכה מפורשת להעדיף חנות בבעלות יהודי שומר שבת, אע"פ שחנותו פחות נוחה ומעט יותר יקרה. (מנח"י ח"ג קכט, תשוה"נ ח"ד שח.) ויש טוענים דכיון שהחברה מעסיקה בסניף המקומי גם שומרי מצוות שפרנסתם מסניף זה, אם כן אף שעיקרה של החברה של עכו"ם, מ"מ כיון שבהצלחת הסניף שם יש לעובדים חרדים פרנסה, מותר לקנות מהם, ואין זה ברור. (תשוה"נ שם.)
- חיוב זה הוא דוקא לקנות בקביעות, או קניה חד פעמית גדולה וחושה, אבל באקראי או דבר מועט, אין חיוב להקפיד אצל שומר שבת דוקא, ומותר לקנות משכן אף שאינו עמיתך, ולא נהגו להקפיד בזה. (תשוה"נ ח"א תתה.)
- יש אומרים שדין זה לא נאמר בסוכן ובעל חנות שקונים כדי למכור, ויכול לקנות מגוי אם מוכר בזול יותר אפילו במעט, אבל אם אין הפרש במחיר אלא בטירחא, צריך להעדיף את היהודי. (שו"ת מהר"ם שיק חו"מ לא.)
- חפץ למצוה שמוכר יהודי, אך יכול לקנות מנכרי יותר מהודר, י"א שהידור מצוה עדיף (אמרי יושר ח"ג כח.) וי"א שמצות קניה מעמיתך עדיפה כיון שהיא מפורשת במקרא. (בית נאמן קונטרס עץ פרי סח, מובא בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ב או"ח קג, ועי' משנה הלכות ח"א תקיט.)

עדיפות קניה ומכירה ועבודה יהודית

הרב אברהם לוי - ר"ב עוד יוסף חי

מרן החפץ חיים כתב בספרו אהבת חסד ח"א פ"ה בסעי' א-ה, לענין הלואה, שיש להקדים הישראל לפני הגוי בכל אופן, אמנם אם פרנסתו מזה שמלוה לגוי בריבית, ויש לו הפסד מזה שמלוה ליהודי בלא ריבית, ישנה עדיפות לגוי לפני הישראל, וי"א דאם הריוח הוא מרובה כשמלוה לגוי בריבית, אינו מחוייב להלוות לישראל וכך משמע קצת מתשובת הרמ"א סי' י', יעו"ש.

וממשיך באהבת חסד שם בסעי' ו' וז"ל: ודע עוד דה"ה לענין מכירה ג"כ הצריכה התורה, כשיהיה לישראל דבר מה למכור, ונזדמן לפניו ישראל וכנעני, ימכור לישראל, וכן ה"ה לענין אם צריך לקנות, דכתיב (ויקרא כה, יד) "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך", ואיתא בסיפרא (פרשת בהר פרשתא ג-א) אם באת למכור- תמכור לישראל חבירך, וכן אם באת לקנות- תקנה מישראל חבירך, ופשוט דה"ה, אם צריך לשכור איזה דבר למלאכתו, מוטב שישכור מישראל, אם התועלת משניהן בשוה. עכ"ל. אבל משמע, דאם התועלת מהנכרי היא יותר שווה ויותר זול אינו מחוייב לשכור מהישראל. וצ"ע.

ולענין מקח וממכר, אם הגוי מוסיף יותר על המקח, עכ"ז עדיף למכור לישראל בפחות, וה"ה לענין קנין, מוטב יותר שיקנה מישראל, אפילו אם יצטרך להוסיף מעט יותר, (הרמ"א לעיל).

והנה יל"ע כיום שלצערנו הרב, ישנם בעלי מלאכה יהודים שדורשים ומגזימים לפעמים במחיר תשלום עבודתם ברמת מחירים שאין הציבור יכול לעמוד בהם, ולכן מורים לכתחילה לחפש בעל מקצוע נאמן ויתפטר איתו על מחיר השווה לכל נפש, וע"ז נאמר יגעת ומצאת אתמך, ועדיף לפרנס יהודי מאשר גוי, שהוא בכלל מצות וחי אחיך עמך, וכן הוא בכל הדברים כגון בתוספת בניה, ובניות יחידות דויר, פשוט הוא שיש לעשות כל השתדלות לפרנס יהודי ולא גוי, ושמעתי בשם גדולי מורי ההוראה בענינים אלו, שיש לוותר **עד עשרה אחוז**, אולם אם ההפרש הוא יותר מזה אינו מחוייב להזמין את היהודי, וכ"ז בתנאי שיעשה לו הגוי אותה הטיב עבודה במחיר זה, ויש לבדוק ולחקור דברים אלו לעומק, כדי שלא יפול בפח.

וידועה הנהגתו של מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, שהיה מעדיף עבודה יהודית אפילו באופן שהיא יקרה ביותר **מחמישים אחוז** מהגוי, עכ"ז היה אומר שעדיף לפרנס יהודי והיה משלם את שכרו בשמחה רבה. וכמובן שזו ממדת חסידות, אולם רוב העולם אינם נוהגים כן, ובפרט כשהמחיר יותר מחמישים אחוז מעדיפים לקנות אצל הגוי. ולכן יש לדון כל דבר לגופו של ענין ובפרט כיום שישנם קונים מוצרים אצל הגויים השכנים לריכוזים החרדים, שיש בזה צדדים לקולא ולחומרא, ומעל הכל יש להשמר מהם, ללכת רק היכן שרובם הולכים, ולא לאותם מקומות דשכיח היזקא ח"ו, אולם שמפרנס יהודי בדרך מכובדת, יש בזה ענין גדול של גמילות חסידים.

ולענין הרשתות הגדולות שזה מצוי יותר בחו"ל, שהם בבעלות נכרים, והמחירים שם זולים מאוד, כיון שקונים סחורותיהם בזול, לכן גם יכולים למכור בזול, ובדרך כלל המפסידים בזה הם החנויות הקטנות, וביניהם יש הרבה יהודים, וכבר דן בזה בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' קכט, והביא דעות לכאן ולכאן, ועי' במה שהסיק שם. מ"מ **מנהג העולם** לקנות בדרך כלל ברשתות הקטנות שהם בבעלות יהודית ונהגים ושומרים לפרנס את אחיהם היהודים, וכן הוא כאן בארץ הקודש ונהגים לקנות את קניותיהם ברשתות שבעליהם שומרי תורה ומצוות מאשר לערוך קניותיהם ברשתות שבעליהם אינם שומרים תורה ומצוות, והוא כפי מה שהדגיש המנחת יצחק בתחילת תשובתו שם. וכ"ז בכלל מצות וחי אחיך עמך.

לע"נ ראובן בן מרינה ז"ל

גלב"ע ב"ד ניסן תשע"ט ת.נ.צ.ב.ה.

המשך מעמ' 1:

למדנו בזה שבעוד שלגבי מצוות שבין אדם למקום, החיוב קיים גם כשזה כרוך בהפסד מרובה ע"פ גדרי ההלכה, עי' או"ח סי' תרנ"ו ובמשנ"ב ובבאוה"ל, אבל במצוות שבין אדם לחבירו אינו כך, אלא מחוייב לעזור לחבירו כל עוד אינו מפסיד מוכן. ועל זה כתב הרמ"א, שבענין קניה ומכירה, יש מצוה של או קנה מיד עמיתך, בה התחדש שגם צריך להפסיד מכספו. אבל כיון שלמדנו במצוות טעינה דלעיל שאין חובה להפסיד בזה, לכן פשיטא לרבינו הח"ח שע"כ הרמ"א מיירי רק בהפסד מועט.

פעם הליון

מקור דין העדפת ישראל במו"מ

בפר' בהר (כה"ד) בפס' וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך, כ' רש"י מנין כשאתה מוכר, מכור לישראל חברך, תלמוד לומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך מכור, ומנין שאם באת לקנות קנה מישראל חברך, תלמוד לומר או קנה מיד עמיתך.

ומקורו בתו"כ (בהר פר' ג) מנין כשהוא מוכר לא תהיה מוכר אלא לעמיתך תלמוד לומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך, ומנין כשהוא קונה לא תהיה קונה אלא מיד עמיתך ת"ל או קנה מיד עמיתך, אין לי אלא קרקעות שבהם דיבר הכתוב מנין לרבות דבר המטלטל ת"ל ממכר לרבות דבר המטלטל.

וכן הביאה החינוך (מצוה שלז') וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו אש את אחיו. ואמר ז"ל בספרא, אל תונו איש את אחיו, זו אונאת ממון וכו'. ועוד דרשו בזה הכתוב, אם באת לקנות קנה מישראל שנאמר או קנה מיד עמיתך.

והפתחי תשובה (ח"מ קנו סק"ו) הביא משו"ת הרמ"א (סי' י), שכ' אנו צריכין לגדור גדר שלא יקנה שום יהודי מהעו"ג, מצד הא דאיתא בתו"כ פר' בהר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה וגו', למדה תורה דאם באת לקנות קנה מיד עמיתך וכן למכירה כו'.

אם הוא חיוב

ברמב"ם ובטושו"ע לא נפסקה הלכה זו, שכן אינה בגמ', ויתכן דס"ל דגם מ"ש בתו"כ אינו בתורת חיוב, אלא הנהגה ישרה. וכדאי' בפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בפס' זה בזה"ל, למדה תורה דרך ארץ שלא תהא מוכר אלא לעמיתך ולא תהיה קונה אלא מיד עמיתך, מפני שהכנענים אנסים הם ומתעללים עלילות ברשע. וכ"כ בקרבן אהרן על התו"כ שם שאינו אלא לעצה טובה בעלמא להתעסק במסחרו עם ישראל הנו"נ באמונה, וכ"כ המלבי"ם שם שהוא ע"ד המוסר.

אכן החקרי לב (ח"מ סי' קלט) תמה על השמטת הרמב"ם והשו"ע, וכתב, אבל עכ"פ הדין דין אמת דפשט הכתוב כך הוא, וגם סברא הוא שיש להקדים ישראל לגוי בכל מקח וממכר. וכן מבואר בשו"ת הרמ"א הנ"ל.

ובאמת הרי"פ בביאור לרס"ג (עשה צה) כתב דודאי שהוא איסור גמור מדאורייתא ולא מהלכות דרך ארץ בלבד, כמפורש בתו"כ שלא תהא מוכר אלא לעמיתך. וביאר דמ"ש בפס"ז אינו אלא לתת טעם לאיסור זה, שכך הוא דרך מוסר ודרך ארץ וגם יש בה עצה טובה. [והביא ראיה מפירש"י (לק' פס' כה) ומכר מאחוזתו, ולא כולה, למד דרך ארץ שישיר שדה לעצמו. והוא ג"כ מהתו"כ אך שם ליתא למד דרך ארץ. (ועל' בצדה לדרך) וודאי גם לרש"י איסור דאורייתא הוא. אלא דטעמא קיהיב לאיסור זה דמשום דרך ארץ אסרה תורה].

וכן פסק התשב"ץ (ח"ג סי' קנא) שמדת הדין להקדים ישראל לעכו"ם מהדרשא הנ"ל שבתו"כ, ומשמע שהוא חיוב דאורייתא, ע"ש.

ועל' במשנ"ב הל' לולב (סי' תרמוח שעה"צ ס"ק עו) שכ' שצריכין הסוחרים הגדולים לידע, כשמזדמן להם לקנות האתרוגים משני מקומות, אחד מישראלים ואחד מנכרים, ושניהם בעיני הכשר הם שוים, יקנו מישראלים, וכמו דכתיב או קנה מיד עמיתך, ופירש"י והוא מהספרא, אם תרצה לקנות קנה מן ישראל חברך.

וכ"כ הח"ח באהבת חסד (פ"ה ו) כשיהיה לישראל דבר מה למכור ונזדמן לפניו ישראל וכנעני ימכור לישראל, וכן הדין אם צריך לקנות, דכתיב וכי תמכרו ממכר לעמיתך וכו'.

העדפת פועל יהודי

באהבת חסד שם, כתב הח"ח ופשוט דה"ה אם צריך לשכור איזה דבר למלאכתו מוטב שישכור מישראל, אם התועלת משניהן בשוה. ובנתיב החסד (יא) כ' דא"צ לזה ראיה, אך מ"מ מפני שמצוי בעוה"ר לעבור על זה, אביא ראיה ג"כ דעל האי קרא קאמר בב"מ (נו: דשכירות ליומיה ממכר הוא. (ולפ"ז יאה תלוי בפלוג' הראשונים אם בפועל אמרינן שכירות ליומא ממכר הוא).

וזהו דתנן באבות (פ"א מ"ה) יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך. ופי' הר"ב ויהיו עניים בני ביתך - ולא יקנה עבדים לשמשו. מוטב שיהנו ישראל מנכסיו ולא זרע כנען.

ויסוד הדברים ברמב"ם שכ' בהל' מתנות עניים (פ"ה ה"ז) צו חכמים שיהיו בני ביתו של אדם עניים ויתומים במקום העבדים, מוטב לו להשתמש באלו ויהנו בני אברהם יצחק ויעקב מנכסיו ולא יהנו בהם זרע חם, שכל המרבה עבדים בכל יום ויום מוסיף חטא ועוון בעולם, ואם יהיו עניים בני ביתו בכל שעה ושעה מוסיף זכויות ומצות. (ומקורו בב"מ ס"ע ע"ב ע"ש).

ועל' דרך אמונה מתנו"ע שם (ציון ההלכה ס"ק קיא) דאפשר שאם שוכר פועל עני ביותר מהמחיר שלוקחין שאר בנ"א כדי להנותו יכול לחשוב היתרון על חשבון צדקה.

פעם הליון

כשהנכרי זול יותר

בשו"ת הרמ"א (י) כתב שהדין שנאמר בתו"כ זהו אפילו כשהעו"ג מוזיל גביה, דאם בשוין למה לי קרא. וראייתו מהגמ' (ב"מ עא) שעדיף להלוות לישראל מאשר לנכרי, אע"פ שמפסיד עי"ז את הריבית שיכול לקבל מהנכרי.

וכ"כ התשב"ץ (שם) דלא רק שוה בשוה, אלא אפי' בפחות מהנכרי מזהיר הכתוב שאלו שוה בשוה פשיטא, דלא גרע ישראל לגבי עכו"ם מקרוב לגבי רחוק ובההוא פשיטא לן דקרוב קודם ולא אצטריך לדרשא דקרא, וכ"ש לענין ישראל ועכו"ם דישראל קודם בלא דרשא.

וכן בחקרי לב שם כתב, וגדולה מזו יש לדון דאם בא לקנות ומוזיל ליה הגוי קצת טפי מישראל, וכן אם בא למכור והגוי קונה ממנו קצת ביוקר טפי מישראל, דאפילו הכי חייב לקנות ולמכור מישראל כל שאין ההפרש רב חייב להקדים הישראל לגוי.

ועפ"י תשו' הרמ"א הנ"ל כתב באהבת חסד (פ"ה אות ז) שאפילו אם הנכרי הקונה מוכן לשלם מעט יותר, בכ"ז מוטב למכור לישראל בפחות. וה"ה כשקונה עדיף לקנות מישראל אפילו אם יצטרך לשלם מעט יותר. [ובשיעור מעט יותר, ע"י מנח"י (ח"ג קסט) שהביא מהנחלת שבעה שגדר הפסד מרובה הוא מה שהוא הפסד הקרן יותר משתות (כ%16.5, ויל"ע שבעסקאות גדולות כגון בניה, שתות הוא סכום גדול מאוד). אמנם סיים שאם ע"י שיקנה מהנכרי יתמוטט הישראל פשיטא שאפי' בהפסד מרובה חייב לקנות מהישראל מדין והחזקת בו.

אמנם אם היהודי דורש מחיר גבוה יותר מהמקובל בשוק, כתב שם בנתיב החסד (יב ד"ה ודע) שאם השער ידוע והיהודי המוכר דורש שיוסיף מעט, לא צוותה עליו התורה.

אך דעת המהרש"ם במשפט שלום (ר"ס קפט) והדברי גאוניים (עז,ו) שאם הנכרי מוכר בזול, אין שום חיוב לקנות אצל הישראל.

ועל' שו"ת מהר"ם שיק (ח"מ סי' לא) שבתגר הקונה להשתכר (דהיינו סוכן או חנות ולכא"ו גם קבלן עבודה), אין דין להעדיף לקנות מישראל ביוקר, כיון שזו פרנסתו להרויח את ההפרש בין הקניה למכירה, ובכדי חייו אמרינן חי"ך קודמים לחיי חברך. [ובתשו"ה"נ ח"א תתה הביא כע"ז דמנהג העולם שאין מקפידים לקנות דוקא אצל ישראל, משום דס"ל עיקר דין הת"כ למכור לעמיתך דוקא הוא בגדר חסד לדאוג לפרנסת הישראל, אבל כשהמוכר יש לו כדי פרנסתו ומוכר יקר כדי להתעשר, אין חיוב לקנות ממנו ביוקר, ואדרבה חי"ך קודמין, אמנם הפוס' לא חילקו בזה].

הקדמת יהודי שומ"צ

כ' החתם סופר (ח"מ סו"ס קלד) דבפס' דכי תמכרו ממכר לעמיתך ודרשי' עמיתך עם שאתך בתורה ומצוות, משמע וודאי דאין מומר בכלל זה. ולענין אונאה דרשי' בפ' הזהב עם שאתך בתורה ובמצות לא תונה כ' בש"מ בשם רבינו יהונתן תורה או מצות קאמר דאפי' אינו חכם בתורה רק איתא במצות אסור להונתו משמע הא ליתא בזה ובזה מותר ואינו בכלל עמיתו. וה"נ לענין דינא שצריך להקדים עמיתך לקנות ממנו ולא מנכרי, גם במומר הדין כן. [ומבואר שיש להקדים עמיתך דהיינו שומ"צ למומר. (ויש לדון לפ"ז אם יש עדיפות ליהודי שאינו שומ"צ על פני נכרי)].

והחזו"א הקפיד בזה מאוד (מובא בתשו"ה"נ ח"א תתה בשם עד נאמן) לקנות דוקא אצל שומר שבת, ולא אצל מחלל שבת, אף אם צריך לטרוח למקום רחוק יותר.

הקדמת תלמיד חכם

בחו"מ סי' קנו ס"ה פסק הרמ"א בשם הטור שת"ח המביא סחורה לעיר, חייבין למנוע לכל אדם למכור, עד שהוא ימכור שלו. ועל זה קאי הפת"ש הנ"ל, וכ' בסו"ד צריכין למינקט שוקא לת"ח וגם לגזור שלא יקנו ישראל מהעו"ג, דאז יהיה לו רווח במה שישאר יקנו ממנו ולא משאר ישראלים. ע"ש. וע"י חת"ס חו"מ עט.

ובדרשות חת"ס חקר אם הדין להקדים מכירת סחורה של הת"ח, אף במקום דאיכא פסידא לאחרני, והוכיח מהרמ"א הנ"ל, שכתב לענין קנה מיד עמיתך, דהוא אפילו אם הגוי מוזיל טפי, ויש פסידא להקונים, יש לקנות מיד הישראל, וה"נ שגם באופן זה ת"ח קודם לשאר אדם.

הקדמת קרוב משפחה

בשו"ת התשב"ץ שם כ' שבקרוב לגבי רחוק פשיטא לן דקרוב קודם ולא אצטריך לדרשא דקרא, וכדאיתא בב"מ (קה: דמשמע מהתם דקרוב ורחוק קרוב קודם.

ועל' אהבת חסד פ"ו שפירט את דיני הקדימה לגבי הלואה, שעני קודם, וקרוב קודם, וגדר קרוב כמו בצדקה ע"ש, ובסוף הפרק (יד) כתב שכל דיני הקדימה שנאמרו הם לא רק לגבי הלואה והשאלה, אלא לכל טובה כגון לשכור ולמכור ולקנות, ע"ש בנתיב"ח.

תגובות

תגובות

יעזור הביטול, וזהו כונת הגמ' שסופו להקל, שלא יתכן שלר"י מהני הביטול ולרבנן לא מהני. וזהו דהוכיח דבריו מהסוגיא בדף כז הא הראיה היא רק מר"י, ולהנתבאר א"ש דאדרבה הראיה היא מרבנן, אך דחוק שזה הפשט בגמ'. ולכן י"ל כע"ז שהרי מלישגא דגמ' אמרינן כל דין שאתה דן להחמיר וסופו להקל אינו דין, ומעתה נראה שבאמת אף לר"י מהני הביטול, אלא שייצא שר"י מיקל יותר מרבנן, דהא לרבנן לא מהני ביטול לחודיה, אלא רק מפורר לרוח, ומאידך לר"י כן מהני ביטול, ונמצא דר"י מיקל טפי מרבנן, וזה מה שלא ניחא לגמ', וזהו שהוכיח הכלבו, אמאי יושב ובטל, הא יכול לבטלו, אלא הוכיח דבחמץ הידוע לא מהני ביטול, ודוק. ובספר שמן המשחה בהל' חמץ ומצה פ"ג ה"ז כ' ליישב ממש"ק וכי משכחת לה ליבטלה וכו' דהא כיון דלפי הגאון יש ללמוד דין זה ממה שאמרו לא מצא עצים לשורפו וכו' לא קשיא מדברי המקשן והתרצן עדיפא מיניה תירץ ליה אי נמי י"ל דהגאון פסק כר' יהודה דאין ביעור חמץ אלא שרפה וכמו שפירש רש"י ויליף מנוטר והיינו ידוע כנותר אבל אם אינו ידוע מהני ביטול והמקשן ס"ל כחכמים דלא ילפי מנוטר ואף לידוע מהני ביטול והתרצן תירץ אף אליבא דרבנן. וע"ע מש"כ ידידי רמ"ע גויפלד בקובץ ממעייני החושן ח"ט, של קהילת קצות החושן.

הרב חיים דוד מינץ

גליון תקנה - עונג שבת

במה שכתבנו בעניין הדלקת הנר ביו"ט ע"י נשים, העירני הגרמ"י ריזל שליט"א דנראה לומר שאף שנקטו האחרונים שכבוד יו"ט שייך קודם יו"ט ועונג יו"ט שייך ביו"ט עצמו, מכל מקום כולם מודים שהכבוד יו"ט מתחיל קודם יו"ט ונמשך אף ביו"ט עצמו, והרא"י שכסות נקיה צריך ללבוש לפני יו"ט ולהמשיך ללבושה גם ביו"ט, וא"כ ודאי שאשה יכולה להדליק ביו"ט דהרי בכבוד יו"ט היא מחוייבת.

הרב צבי רותן

גליון תקנה - חמץ ומצה

בקושיית הרש"ז כהן בדעת הכלבו דביטול חמץ לא מהני לחמץ ידוע, וביארו משום דכיון דידוע ואינו מבערו, מוכח שאינו מבטלו באמת. וקשה שהרי ראית הכלבו היא מפסחים כז ע"ב, אי לא מצא עצים לשורפו יהא יושב ובטל והתורה אמרה תשביתו, והקשה דמצי לבטל החמץ. והשתא הא התם מאי דאינו שורפו, הוא משום דאין לו עצים לשורפו, וא"כ ליכא ראייה דבליבו אינו מבטלו.

נראה לומר דבאמת יש לדייק בלשון הכלבו שלא כתב דלא מהני ביטול בחמץ ידוע אלא כ' דלא סגי ליה בביטול, ונראה שכוונתו שמצות תשביתו אינה מתקיימת בביטול וזה גופא כוונתו, דלכא"ק' אם מתקיימת מצות תשביתו ע"י ביטול א"כ למה לא יבטל וכמש"כ לעיל להק' לר"י, וזה הוכיח שהמצוה אינה מתקיימת ע"י ביטול אלא רק ע"י ביעור אלא דחמץ שאין ידוע אין יכול לקיים מצות תשביתו בלא"ה, אבל חמץ ידוע שיכול לקיים מצות תשביתו לא סגי ליה אלא צריך לבערו, ונמצא שכוונתו למש"כ לעיל דע"י ביטול אין קיום של מצות תשביתו. ונמצא דבאמת מהני ביטול לחמץ ידוע, ול"ק מכל הנך גמ' ורק שאין מקיים בזה תשביתו, ונראה שמבואר כן במאירי ב' שהביא ג"כ ש"י זו דאין מבטלים חמץ ידוע וראיה מדף כז, וכו' עוד ראייה "וכן ממה שאמרו אך ביום הראשון מערב יו"ט אי אינו אלא ביו"ט עצמו הרי למדנו שהיא אב מלאכה ואי סגי ליה בבטול ביטלנו", וצ"ב דשם איירי לענין תשביתו שהיא בשריפה דוקא ולא בבטול, וע"כ שכוונתו להוכיח דתשביתו היא דוקא בשריפה ולא בבטול דאם אפשר לקיים תשביתו גם בבטול א"כ יכול לקיים זאת ע"י ביטול, וזה כמו שהק' הראשונים על מש"כ רש"י דתשביתו היינו ביטול.

וראיה לדברי מהפנ"י בפסחים ד: דבעיקר הדברים אי מהני ביטול בחמץ שאינו ידוע אף שאינו כדאי להכניס ראשי בדבר שנחלקו אבות העולם וכו', אבל לענין עשה דתשביתו ודאי לא מהני ביטול אלא לר"י דוקא בשריפה דיליף מנוטר ולרבנן אף מפרר דבזה מקיים העשה בידים משא"כ בביטול נהי דגרם שיהא של אחרים אפ"ה אין זה עיקר מצוה דתשביתו והיינו הא דאמרי רבנן בפרק כל שעה לא מצא עצים לשורפו יהא יושב ובטל והתורה אמרה תשביתו ולא קאמר והתורה אמרה לא יראה לך חמץ. ולשיטתנו א"ש דלא דלא יראה יש לתקן ע"י ביטול משא"כ עשה דתשביתו וכן הוא בהדיא בנוסחא הישנה של הרמב"ם ז"ל שהביא הכס"מ וז"ל מה היא השבתה זו האמורה בתורה שישיר החמץ הידוע לו מרשותו ושאינו ידוע יבטל בלבו ע"כ, הרי לפנינו דהרמב"ם ז"ל לא איירי אלא במה היא מצות עשה דהשבתה ולא איירי מאיסור לאו, וא"כ אני תמה על בעל הכ"מ שרצה להעמיד הנוסחא ישנה שהדבר מסור לחכמים כדי ליישב הסוגיות ואעפ"כ לא עלו לו כהוגן ולמה לא העמידן כפשטן דאירי לענין מצות עשה שבכך יתיישבו כל הסוגיות כמו שאבאר כל אחד על מקומו, מיהו אפשר דהכ"מ נמי לזה נתכוון דודאי היכא דאי אפשר לא עבר נמי אעשה דתשביתו דאונס רחמנא פטריה וכמו שאפרש בסמוך להסכים לשון רש"י ז"ל לזו הסברא, ויותר יש לתמוה על הפר"ח (תל"א) שהאריך לסתור דברי הגאון שכתב דלא מהני ביטול בחמץ ידוע ואח"כ כ' ליישב קושיית הגאון מפ' כל שעה דכיון שאין החמץ שלו אין זה עשה דתשביתו וא"כ הלא בזה נתקיימו דברי הגאון דמש"ה גופא לא מהני ביטול בחמץ ידוע כיון שאינו מקיים העשה ובעמוד והשבת קאי ומאי לי איסור לאו או איסור עשה. וכן עיין בהגר"פ פ' פערלא על ה"סג עשה נ' דכתב בתוך אריכות דבריו, ושו"ר להרב פ"י בפ"ק דפסחים ד: שנתכוון מדעתו לשיטת הרשב"ץ והרש"ל והאריך בזה. וכתב דזו היא דעת הגאון שהביא הכלבו. וכן הוא באר"ח בהלכות חמץ ס' לו. שכתב דלא מהני ביטול לחמץ ידוע. והיינו משום דנהי דמהני הביטול לתקן לאו דבל יראה. דלך אמר רחמנא שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה שאינו שלך וביטול הו"ל כהפקר ולא הוי בכלל לך. מכל מקום אכתי אית ב' עשה דתשביתו דבעמוד והשבת קאי וחייב לבערו. ודוקא לחמץ שאינו ידוע דאנוס הוא שאין בידו לבערו. הוא דסגי ליה בביטול לתקן מיהת לאו דבל יראה.

הרב בנימין זאב יעקובזון

על קושיית הרש"ז כהן בגליון פסח, י"ל דלעולם צריך להועיל הביטול כשאין לו עצים לשורף, כיון שהרי אין לו אפשרות לשורף, אך זהו דוקא לר"י, דלרבנן שהתשביתו בכל דבר, א"כ נהי שלא יכול לשורף, אך אכתי יכול לבטלו במילי אחרני, ומשו"ה לית ליה כח לבטל, וא"כ אדרבה הראיה היא מרבנן דלדידן לא

דרושים חברותות:

נושא	מקום	שעה	טלפון
גמרא	גמיש / טלפון	5.00-6.00	0527-632-682
גמרא	ישיבת הר"ן ברכפלד (לכתחילה)	בוקר	0533-174-604
קנין הלכה נדה, עם מי שעסק בסוגיות הנ"ל	כולל רצופות (אפשרות למלגה) בטלפון	סדר א'	0548-437-242
גמרא	בטלפון	לפני תפלת שחרית	0528-109-908
גמרא	ביהמ"ד מתתיהו	10.00-13.00	0548-416-432
גמרא שבת	בהכנס המרכזי נאות	16.00-19.00	0548-454-813
מסכת ברכות / פסחים בקיאות וענייני הלכה	הפסגה / גמיש	9.30-11.00	0527-614-771
דף היומי	אזור מרכז קסם	17.00	0548-445-797
משנה ברורה	קרית ספר	סדר ג'	0548-591-889
נשים נזיקין בקיאות	קרית ספר	20.30-21.30	0533-191-207
גמרא/הלכה/נ"ך/משניות	נאות הפסגה ביהמ"ד המרכזי	21.00-22.30	0548-403-143
דף היומי	קרית ספר / חשמונאים	ערב	0503-033-752
דף יומי ירושלמי פאה	גמיש	גמיש	0527-117-048

לקביעת חברותא החקשר עכשיו: 0533-15-46-95 והשאר הודעתך

נושאי הגליונות הקרובים בס"ד

בחקותי - בזיון אוכלין
במדבר - שבט לוי
נשא [שבועות] - הלכות ת"ת

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא
בדוא"ל: a740700@gmail.com
באותו שבוע, עד יום שלישי בלילה
בכת"י, עד יום א' בתיבה שע"י אוצה"ס בצירוף הוצ' הקלדה (10 ש' לעמ')

להנצחות ופרסום בגליון:
052-7678393

לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות:
בכל ערש"ק, יש לשלוח בקשה לכתובת:
ad740700@gmail.com